

Bernstein a marxism.

Píše Fr. Modráček.

Nová Bernsteinova kniha »Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie«, Stuttgart 1899, vzbuzuje v listech socialistických i nesocialistických za hranicemi všeobecnou sensaci. A právem, neboť značí rozhodně nové období v myšlenkovém vývoji sociální demokracie. Nikoliv snad novostí názorů — Bernstein nového nepřináší mnoho. Pomineme-li nesocialistické ekonomy, z kterých Bernstein nejvíce čerpal, byly jeho názory projeveny dosti často již před ním i se strany socialistických spisovatelů a agitátorů nejen v Anglii, ale i ve Švýcarsku a j. Epochálním jest jeho spis tím, že jednak vyslovil a vědecky podal to, co již dlouho bylo cítěno a prováděno v praktickém hnutí socialistickém, což však nikdo si buď netroufal, buď nebyl schopen otevřeně prohlásiti, jednak že sám jest sociálním demokratem vyšlým z marxistického učení.

Mezi Bernsteinem a marxismem zeje větší zásadní rozpor, nežli se všeobecně myslí. Kdo si přečte pozorně jeho knihu, zpozoruje, že dikce její jest ve všem rozdílná od dikce marxistické. Marx všude a ve všem vychází ze základního požadavku osvobození dělnické třídy od třídního vykořisťování vůbec; z toho požadavku vycházejí i principiální části programů sociálně-demokratických. Jinak jest tomu u Bernsteina: o osvobození dělnické třídy málo čtete, za to více o socialistickém hnutí a jeho nejbližších úkolech. Bernstein nevidí jen zájem dělníka, nýbrž i jiných tříd, mnohem většího celku. Jemu se nejedná tak o osvobození dělníka, jako o postup demokracie a socialismu vůbec na poli hospodářském, politickém a mravním; princip osvobození proletariátu uniká mu nepozorovaně do pozadí a ztrácí se v mlhách jeho famosního »konečného cíle«, jež považuje za utopii. U Marxe jeví se pravý opak: osvobození třídy proletářské jest všude silným akcentem stavěno do popředí a jasně vytčeno v odstranění společenských tříd vůbec, a všecko ostatní jest tomu nemilosrdně podřízeno, demokracie i socialism. Proto klade Marx tak velkou váhu na třídní boj a konečný cíl; proto naproti tomu Bernstein klade tak velkou váhu na kompromis s občanskými stranami (pojem »Bourgeois« [měšťák] a »Bürger« [občan] přesně rozlišuje) a považuje »konečný cíl« za nic. Utkaly se tu nejen dva

protivné myšlenkové světy, nýbrž i dvě různé doby ve vývoji hnutí socialistického.

Budou se snad ptáti mnozí: »Jak to? Což snad rozpor mezi Bernsteinem a Marxem spočívá v samotném socialistickém hnutí?« Anebo bude se ptáti mnohý přechet hořejší mé rozlišení socialistického hnutí od třídního osvobození proletariátu: »Což socialistické hnutí a toto osvobození čili odstranění tříd nespadá dohromady?« Na obě otázky, třeba že zdají se na prvý pohled výstředně paradoxními, odpovídám kladně a dovoluji si to stručně vysvětliti.

Marx žil v době počátečního dělnického hnutí, kdy toto bylo ještě příliš slabým, aby bylo mohlo pomýšleti na pozitivní práci v dnešní společnosti: této slabosti odpovídala přirozeně negativní třídní revolučnost a mezinárodnost, jež takoruka s beznárodností splývala. Po některých nezdařených pokusech v letech šedesátých a sedmdesátých na hospodářském poli, zaviněných hlavně slabou organizací a nedostatečnou inteligencí, vrhlo se dělnictvo třídně se uvědomující úplně na politickou akci a pojalo politické socialistické hnutí jako jediné dělnické hnutí. Socialism stal se výlučně třídním revolučním projevem proletariátu. Marx sám pojalo socialistické politické hnutí za totožné s třídní emancipací hospodářskou proletariátu. — Od té doby se však poměry změnily. Socialism vnikl i do jiných vrstev nežli jen dělnických a aklimatisoval se tam. V Paříži jest velmi obtížno stanoviti, kde začíná a přestává pravý dělnický socialism; loni při volbách do francouzského sněmu byl s pojmem »socialism« prováděn přímo volební humbug. V Německu vniká sociální demokracie víc a více do tříd zámožnějších. Socialism přestává býti výhradně dělnickým hnutím a hledí obemknouti větší a větší vrstvy národa nehledě k třídnímu postavení, jest na počátku dráhy, aby se stal myšlenkovým výrazem národa a lidstva a nikoliv pouze jediné třídy. Spirála dějinného vývoje přivádí jej v tomto ohledu netušeně do blízka počátků, kde socialism ještě ústy Saint-Simona a Fouriera apeloval na krále, boháče a celé lidstvo, aby jej hleděli uskutečnit. Za současné expansivity socialistického hnutí žijící Bernstein musil arcit politiký socialism pojmuti jinak, nežli jej pojmul Marx. Bernstein stal se velkým realistou: u něho nehrá nic tak malou úlohu jako princip, proto pojalo socialistické hnutí tak, jak se nyní jeví a kam směřuje, a nikoliv tak, jak mu určovalo původně třídní pravidlo.

Tot jest dle mého mínění ten velký základní rozpor mezi Bernsteinovými názory o taktice a názory dosavadních Marxistů. Bern-

steinovi jest následkem toho hnutí vším a »cíl« ničím, kdežto těmto jest cíl buď vším, jako sl. Luxemburgové dle výroku jejího na sjezdě štutgartském, anebo alespoň theoreticky nejpřednější věcí. Přistoupiti na názory Bernsteinovy značí opustiti rozhodný třídní boj, značí prohlásiti socialism za hnutí lidové a nikoliv jen za dělnické. »Kdyby byly Bernsteinovy vývody správné,« vyjádřil se Liebknecht na štutgartském sjezdu, »pak mohli bychom dáti celý náš program a celou naši minulost pochovati, pak bychom přestali býti proletářskou stranou.«

S celkovým stanoviskem Bernsteinovým souhlasí jeho zvláštní návrhy doporučující kompromis s radikální buržoasií, agrární program, »zdravou nacionální a koloniální« politiku — zkrátka snaha, učiniti ze socialismu sociálně-reformní hnutí národní a nikoliv výlučně třídní.

V těchto uvedených Bernsteinových názorech nespočívá jeho velikost, nýbrž v tom, že jsou výrazem skutečného pohybu sociální demokracie v jejich směru. A on uvádí některé případy z německého socialistického hnutí, které dosvědčují, že strana vědomky nevědomky již dávno v jeho směru jedná, a proto nežádá skutečné obměny jejího praktického postupu, nýbrž pouze aby se přiznala, čím skutečně již jest.

Stojíme před tím velikým obdobím, kde třídní hnutí proletariátu přichází zvolna do konfliktu se starým politickým socialistickým hnutím.

Jakým duševním vývojem Bernstein k tomuto nazírání dospěl, an dříve byl Marxistou, nelze nám určovati, ale aby v knize své je vědecky podložil, musil arciť počítí nejdříve s kritikou Marxovy třídní theorie. Vidí v ní velký vliv radikální hegelovské dialektiky, která vše pozoruje příliš ve příkrých protivách. Ukazuje, že ani proletariát není jednotvárná massa, že se v něm jeví množství různých interesů, ukazuje dále, že proměna kapitalistické společnosti v socialistickou nebude se díti tak, jak Marx a Engels si představovali, totiž ve formě ubývajícího počtu velkých kapitalistů a stoupání massy proletariátu a politického revolučního vyvlastnění prvých námezdními dělníky. Koncentrace kapitálu v rukou stále ubývajícího počtu kapitalistických magnátů, mizení středních majetkových vrstev,*) neustálé vzrůstání proletářských mass, toť jsou ty velké předpoklady

*) Marx ubývání středního a malého výrobního stavu stotožňuje silně s ubýváním středních duchodových vrstev, což Bernstein správně rozlišuje.

marxistické přeměny kapitalistické společnosti v socialistickou. Nakupené bohatství stoupá, stoupá nadvýroba v takové míře, až předstihne možnost odbytu na mezinárodním trhu, tím přijde výroba kapitalistická sama sebou do velkého konfliktu, nastane velká hospodářská krise, která formu kapitalistického hospodaření rozdrtí — sociální revoluce.

Bernstein staví se proti učení o koncentraci kapitálové i proti učení o této hospodářské krizi. Pro povstání podobné krise, která má z hospodářských příčin vzejíti, nenalézá Bernstein nikde udržitelného důvodu. Její povstání zadržují dnes silně svazy podnikatelské, klesání renty a cen životních potřeb, které rozsáhle se dnes vyrábějí. Místo marxovské koncentrace majetkové ukazuje nám skutečnost opak — decentralisaci.

Již forma akciových společností působí proti centralisaci majetkové, ač znamená centralisaci podniků, neboť na zisku jejich súčastněno jest množství jednotlivců. V jediné Anglii máme daleko přes 1 milion akcionářů. V novější době bývá uváděn za příklad kapitálové koncentrace bazar Spiers & Pond v Londýně s celkovým kapitálem 26 mil. marek, a ten právě čítá 4650 akcionářů, z nichž pouze 550 vykazuje akciové vlastnictví přes 10.000 M.

V »British Review« z 22. května 1897 nalézají se některá čísla ohledně vzrůstu důchodů v Anglii v období 1851—1881. Dle nich čítala Anglie rodin se 150 až 1000 lib. št. důchodů (střední a malá buržoasie a nejvyšší dělnická aristokracie) r. 1851 kolem 300.000, r. 1881 kolem 990.000. Obyvatelstvo v posledních třiceti letech rozmnožilo se tam v poměru 27:35, totiž as o 30%, avšak počet jednotlivců těchto důchodových tříd stoupl v poměru 27:90, t. j. o 233 $\frac{1}{3}$ %.

V Německu od r. 1854—1894/95 obyvatelstvo se zdvojnásobilo, počet jednotlivců lépe postavených vrstev vzrostl však více nežli sedmkrát.

Bernstein uvádí ještě další statistická čísla, načež činí následující závěr: »Jest tudíž domněnka, že současný vývoj vykazuje relativní nebo docela absolutní zmenšení počtu majetných, úplně nesprávnou. Nikoli, více méně, nýbrž prostě více, t. j. absolutně a relativně roste počet majetných.

Kdyby závisela činnost a naděje sociální demokracie na ubývání počtu majetných, pak mohla by skutečně, jít spat'. Avšak opak jest pravdou. Nikoliv na zmenšování, nýbrž na přibývání společenského bohatství závisí naděje socialismu.«

Podobně i výrobní střední stavy mají dosud velkou životní sílu v Anglii, Spoj. Státech, Německu, Francii a j. Industrie a obchod ukazují sice zvolný pohyb k velkému podniku, zemědělství však ukazuje buď stálost nebo přímo ústup velkých podniků. Tudíž ani statistika výrobních tříd neprokazuje onen příkrý názor o koncentraci kapitálu a mizení středních tříd, jenž jest rozšířen v sociální demokracii.

Statistikou, již na důkaz pravdy těchto vývodů uvádí, podpírá Bernstein svůj přísně evoluční názor o postupu socialismu. Nikoliv revolucí, nýbrž pozvolnými reformami, zaváděním demokracie do státního zřízení na politickém poli, kooperacemi (hlavně konsumními spolky), odbornými spolky, zvolným zobecňováním a sestátňováním velkých a k obecnému blahu sloužících podniků na poli hospodářském a sociálním nutno pracovati k uskutečnění socialismu.

Kniha Bernsteinova narazila na hromadný odpor se strany německých sociálně-demokratických listů, avšak někde byla i obhajována. Kautsky ve »Vorwärtsu« vážně snažil se jej vyvrátit, za to sl. Luxemburgova a Parvus prudce se naň vyřítili v člancích, v nichž překrucují a nesprávně vykládají i Marxe i Bernsteina. Podobnými útoky Bernstein rozhodně neutrpí. Jeho kniha má tím větší význam, že není, celkově vzato, pouze individuálním přesvědčením jednotlivce, nýbrž přesvědčením valné části předních mužů německé sociální demokracie, jakž štuttgartský sjezd ukázal. Bernstein svou knihou tím více překvapil, že vyslovil poprvé v ní určitě, jak na věci nazírá. Jeho pověstný článek v Neue Zeit (č. 18, 1897—98) »Der Kampf der Sozialdemokratie etc.« i jeho dopis loňskému sjezdu německé demokracie pohybovaly se v neurčitosti a dávaly více tušiti, nežli si troufaly vysloviti. Statistika Bernsteinem uvedená týkala se pouze Německa a tříd výrobních, nikoliv důchodových. Teprve v březnovém svém spisu uvedl i statistiku z důchodů a akciových společností a vystoupil tím rozhodně proti Marxově koncentraci majetkové. Nyní teprv možno o Bernsteinových názorech přesně disputovat. Jeho statistiku nutno arciť bráti s rezervou, ale povážíme-li, že Marx v »Kapitále« pro svou koncentraci uvádí čísla mnohem nedostatečnější, musíme uznati její velikou relativní vážnost. V theoretické a taktické části s mnohým arciť souhlasiti nelze, avšak to jsou věci buď podřízenější, buď týkají se sociálního stanoviska, s jakého se kdo na věc dívá. Co se týče posledního, tu pravda vždy může býti pouze relativní. Já jako dělník arciť posuzuji poněkud jinak na př. taktický úkol dělnictva nežli Bernstein.